

Marxilais—leniniläisen filosofian perusteet.
Kustannusliike Edistys, Moskova 1972.

Neuvostoliittolaiselle filosofiselle ja tieteelliselle keskustelulle on tyypillistä tietty kerrostuneisuus. »Ideoiva», uusia ajatuksia esiin tuova ja vanhentuneita käsityksiä kritisoiava keskustelu tapahtuu yleensä kunkin alan aikakauslehdissä, tieteellisissä konferensseissa jne. Tieteellisen kirjallisuuden kautta päädytään lopulta keskustelun »päätepisteeseen», virallisesti hyväksytyihin oppikirjoihin, joiden merkitys Neuvostoliitossa on tavattoman tärkeä. Painetaanhan näitä oppikirjoja miljoonapainoksina ja ne suuntaavat tai ohjaavat Neuvostoliiton ja koko kommunistisen liikkeen ajattelutapaa.

Neuvostoliiton tiedeakatemia ja Neuvostoliiton erikoisalojen korkea- ja keskikoulusivestyksen ministeriön julkaisema oppikirja »Marxilais—leniniläisen filosofian perusteet» onkin viime aikojen arvovaltaisimpia neuvostoliittolaisia teoksia. Toimituskuntaan kuuluu Neuvostoliiton nimekkäimpiä filosofi, F. V. *Konstantinov*, G. J. *Gleserman*, V. Z. *Kelle*, P. V. *Kopnin*, T. I. *Oiserman*, M. M. *Rosental*, A. G. *Spirkin* jne.

Teos on neliosainen. Johdanto sisältää marxilaisen filosofian synnyn tarkastelun ja filosofian aseman määrittelyn tieteiden joukossa. Toinen osa, dialektinen materialismi, taas esittää marxilaisen dialektiikan kategoriat. Kolmas osa, historiallinen materialismi, tiivistää marxilais—leniniläisen yhteiskuntateorian päähuomiot ja teos päättyy lyhyeen porvarillisen filosofian ja sosiologian kritiikkiin.

»Marxilais—leniniläisen filosofian perusteiden» täydellinen analyysi olisi laajahkon tutkielman aihe. Tässä keskitytään niihin aineksiin, jotka ovat selvästi uutta oppikirjatasolla ja jotka siis heijastavat marxilaisen filosofian yleistä kehitystä. Lopuksi tarkastellaan lyhyesti venäläisen ja suomalaisen painoksen »vastaavuutta», käänntöyön onnistuneisuutta.

Dialektisen materialismin esitys noudattaa pääpiirteissään traditionaalista marxilais—leniniläistä jaottelua. Materian määrittelystä edetään dialektiikan yleisten kehityslakien kautta tiedostusprosessin dialektiikkaan. Aivan uutta on kuitenkin luku »Tieteellisen tutki-

muksen menetelmät ja keinot», jossa esitellään sellaisia tieteellisiä menetelmiä kuin aksiomaattinen menetelmä, hypoteettis—deduktiivinen menetelmä, induktiivinen päätelmä, tilastollinen tutkimusmenetelmä ja malli-analogiamenetelmä. Näiden asioiden käsittelemistä pidetään tarpeellisena, koska materialistinen dialektiikka muotoilee vain todellisuuteen asennoitumisen yleiset periaatteet, mutta tieteellinen tutkimus kaipaa tämän lisäksi »konkreettimpien menetelmien ja keinojen kehittelyä».

Tämä sama konkretisaation tarve tulee esiin myös esim. luvuissa »Dialektiikka ja muodollinen logiikka», ja »Ajattelun malli», joissa osoitetaan, ettei positivismi ja sille perustuva luonnontiede ole yksinomaan vahingollista. Mutta »Marxilais—leniniläisen filosofian perusteet» korostaa kuitenkin, ettei modernin tieteen välineitä saa irroittaa dialektisestä materialismista.

Varsin suurella mielenkiinnolla odottaa, miten kybernetiikan ja dialektisen materialismin suhde tässä suuntaa antavassa teoksessa määritellään. Aiheuttihan itä-saksalaisen Georg *Klausin* käsitys dialektiikan »kybernetisoimisesta» vilkasta keskustelua sosialistimaissa 1960-luvulla. »Marxilais—leniniläisen filosofian perusteiden» ratkaisu merkitsee kybernetiikan palauttamista muiden menetelmätieteiden joukkoon ja sen »yleisfilosofisen statuksen» laskua. Kybernetiikka, systeemiteoria ja informaatioteoria auttavat paremmin tutkiimaan maailmaa, mutta ne eivät voi korvata dialektisen materialismin kategorioita.

Historiallisen materialismin tarkastelu noudattaa sekini muista oppikirjoista tuttuja ratkaisuja. Uusia arvioita sisältää kuitenkin luku »Tiede, sen sija ja osuus yhteiskunnallisessa elämässä», jossa tarkastellaan »tieteen suhteellisen itsenäisyyden kasvua» sekä luku »Yhteiskunnan poliittinen organisaatio», jossa vastaavana teemana on politiikan autonomisuuden kasvusta aiheutuvat ongelmat.

»Marxilais—leniniläisen filosofian perusteet» määrittelee yhteiskunnan avoimeksi systeemiksi, joka on aineellisessa ja ergeettisessä vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Tämä riippuvuus ei kuitenkaan merkitse sitä, että yhteiskunta passiivisesti sopeutuisi luonnon vaatimuksiin eikä myöskään sitä, että yhteis-

kunnalliset lainalaisuudet voitaisiin redusoida fysikaalisiin tai biologisiin lainalaisuuksiin. Jos biologinen informaation periytyminen tapahtuu geeneissä ja on rajoitettua, niin yhteiskunnallisen informaation periytyminen on kumuloituvaa ja voi »Marxilais—leniniläisen filosofian perusteiden» mukaan kasvaa rajatta. Tähän (optimistiseen) kaavioon tiede liittyy sikäli, että juuri tiede ja sen yhteiskunnallisena ilmentymänä tiedeinstituutio kumului tietoa tehokkaimmalla mahdollisella tavalla:

»Tieteen osuuden kasvu yhteiskuntaelämässä johtaa siis ajan oloon siihen, että sille tulee kuulumaan johtava sija koko yhteiskunnallisen tajunnan järjestelmässä ja se tulee vaikuttamaan yhä voimakkaammin yhteiskunnallisen olemisen kehitykseen.»

Ja lopulta:

»Kommunismissa tulee tieteellä olemaan yhteiskunnallisen tajunnan piirissä pääsija.» (Marxilais—leniniläisen filosofian perusteet, s. 542).

Yhteiskunnan poliittinen organisaatio saa »Marxilais—leniniläisen filosofian perusteissa» osakseen myös erityistä huomiota. Oppikirja näet huomauttaa, että »meidän aikamme politiikan ja erityisesti poliittisen organisaation rooli kasvaa suuresti yhteiskunnallisessa elämässä ja taloudellisessa kehityksessä». Poliitiikkaa ei pidä tarkastella pelkästään passiivisena taloudellisten suhteiden heijastumana, vaan itsenäisenä muutokseen vaikuttavana tekijänä. Nämä toteamukset tulevat ehkä ymmärrettävämmiksi, kun huomioidaan Neuvostoliitossa viime vuosina käyty keskustelu politiikkaa tutkivien tieteiden asemasta ja merkityksestä. Keskustelun »politologista» laitaa ovat edustaneet sellaiset tutkijat kuin *F. M.*

Burlackii, S. S. Alekseev ja E. Čirkin ja toista filosofis—juridista suuntaa taas ns. tieteellisen kommunismin edustajat, jotka eivät ole pitäneet tarpeellisena uuden politiikkaa tutkivan tieteen perustamista. »Marxilais—leniniläisen filosofian perusteiden» ratkaisu edustanee jonkinlaista kompromissia: politiikan tutkimus saa osakseen entistä enemmän huomiota, mutta toisaalta mitään uusia tieteenhaaroja (politologia, political science) ei pidetä tarpeellisena.

Kokonaisarvio »Marxilais—leniniläisen filosofian perusteiden» uusimmasta painoksesta on selvä tieteen ja tieteellisten menetelmien merkityksen korostaminen. Tämä korostaminen tapahtuu siltäkin uhalla, että eräät filosofiset ongelmat jäävät »avoimiksi» (esim. ns. heijastuksen ja informaation suhde, dialektisen ja muodollisen logiikan suhde), eikä »lopullista» vastausta voida antaa. Tässä suhteessa uusi oppikirja on edeltäjiään problemaattisempi, mutta samalla myös mielenkiintoisempi.

Aivan oman lukunsa muodostaa »Marxilais—leniniläisen filosofian perusteiden» suomenkosen laatu. Vertailu venäjänkieliseen alkuperäistekstiin on joskus ainoa mahdollisuus saada selville mitä kirjoittajat todella tarkoittavat. Takaisinkytkentä on käännetty »peruutuvan yhteyden periaatteeksi», tilastollinen laki »staattiseksi lainomaisuudeksi», falsifiointi »vääristettävyydeksi», systeemiteoreettinen lähestymistapa »järjestelmälliseksi asennoitumiseksi» ja vieraantuminen »vieroittamiseksi». Kieliasun heikkous ja teoksen arvovaltaisuus ja tärkeys ovat räikeässä ristiriidassa keskenään.

Ilmari Susiluoto